

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

БІЛАНІЧ ЛЮДМИЛА ВІТАЛІЇВНА

УДК 334.722

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БІЗНЕСУ**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Голубка Олександра Яношівна,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
доцент кафедри економіки і підприємництва

Офіційні опоненти: докторка економічних наук, професорка
Батченко Людмила Вікторівна
Київський національний університет культури і
мистецтв,
професорка кафедри готельно-ресторанного і
туристичного бізнесу

доктор економічних наук, професор
Заслужений економіст України
Гончаров Юрій Вікторович,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»,
завідувач кафедри менеджменту

Захист відбудеться «27» грудня 2019 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03151, м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Автореферат розісланий «26» листопада 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

М.В. Штань

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі економічного розвитку України спостерігається зростаюча зацікавленість суспільства у вирішенні глобальних економічних, екологічних і соціальних проблем. Відповідно, змінюється глобальна та кінцева мета діяльності бізнес-структур та бізнесу у цілому. Деяко раніше, коли підприємницька діяльність спрямовувалась лише на задоволення власних корпоративних стратегічних цілей, бізнесменам було значно простіше реалізовувати свої ідеї, при цьому отримувати високі прибутки. Проте сьогодні, щоб протриматись “на плаву” у жорстких фінансових реаліях, бізнесу варто зосередитись не лише на економічних здобутках, а також на соціальних проблемах суспільства, що потребують нагального вирішення.

Відповідно, за умов глобалізації та постійної конкурентної боротьби все більша кількість суб'єктів підприємництва у розвинутих країнах світу приділяють особливу увагу питанням соціально орієнтованого бізнесу та ідеї сталого розвитку. Але український бізнес поки що не має чіткого усвідомлення важливості впровадження такої діяльності та недостатньо поінформований про переваги та користь, які можна одержати від впровадження принципів соціальної відповідальності за сучасних умов інформаційного суспільства. Окрім того, поширення соціального підприємництва в Україні блокується відсутністю законодавства, яким би регламентувалась його діяльність.

Різні аспекти соціального підприємництва і феномен їх інноваційної складової, перспективи розвитку в Україні й інших країнах досліджено такими вітчизняними та зарубіжними науковцями як: А. Андрущенко, К. Белявська, І. Березяк, Л. Вергун, Н. Доброва, П. Друкер, О. Загакайло, Г. Осовська, С. Сафаров, Ф. Спреклі, Н. Ткаченко, Л. Юзик та інші; питання державної і недержавної підтримки та податкові пільги для соціального підприємництва в різних країнах світу досліджували Н. Булейн, С. Гортон, Я. Грішина, М. Дімітрова, Н. Зверева, Дж. Керлін, М. Нісенс, С. Пономарів, Дж. Хопкінс; перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні та його державно-правового регулювання розкриті у працях Т. Бавол, О. Голубки, Ю. Гончарова, Л. Гордієнко, К. Дубич, С. Клімової, Т. Ковальчука, О. Романської, В. Шевчука та інші); проблематику державної підтримки соціального підприємництва і питання соціального партнерства розглядали Л. Батченко, М. Гончаренко, А. Лазаренко, О. Романовський, В. Удодова, В. Шаповал, І. Штулер; питання державної підтримки на місцевому рівні досліджено у працях В. Бульби та А. Мелякова, податкове регулювання діяльності соціальних підприємств та можливості застосування пільгового оподаткування розглядали М. Диха, М. Єрмошенко, Ю. Кірсанова та ін.

Окремими питаннями створення організаційно-правових, економічних та інституціональних умов для розвитку підприємництва опікувались такі українські вчені-економісти як: В. Биковець, Л. Безчасний, Т. Бова, В. Бордюк, В. Геєць, В. Голіков, А. Грищенко, М. Долішній, П. Єщенко, С. Матяж,

С. Мочерний, Ю. Ніколенко, В. Новиков, Ю. Палкін, О. Пасхавер, Ю. Пахомов, В. Рибалкін, В. Савчук, В. Степаненко, О. Турчинов, А. Чухно, Л. Шморгун та ін.

Брак комплексності та системності у висвітленні питань державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально відповідальним бізнесом зумовлює потребу в подальших теоретичних дослідженнях цієї проблеми, узагальненні практичних досягнень, розробці сучасного методологічного забезпечення, що саме і зумовило вибір та актуальність обраної нами теми, структуру роботи, наукове й практичне значення проведеного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Дисертація є частиною науково-дослідної роботи кафедри економіки підприємства ДВНЗ "Ужгородський національний університет" на тему: «Формування механізмів активізації потенціалу економічної системи Закарпаття» (№ державної реєстрації 0116U003557). У межах цієї теми автором проведено дослідження соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу, що вносить вклад у формування наукового базису інноваційних перетворень у національній економіці, спрямованих на розвиток соціально значущих сфер. Автором запропоновано модель механізму системи державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально відповідальним бізнесом в Україні.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад і практичних рекомендацій щодо державного регулювання соціальним підприємництвом і соціально-відповідальним бізнесом.

Для досягнення вказаної мети у дисертації поставлено і вирішено завдання, що розкривають логічну послідовність дослідження:

- визначити методологічні аспекти наукових досліджень соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу;
- охарактеризувати теоретичні основи соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу;
- окреслити місце соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу в умовах ринкової економіки;
- встановити правову базу розвитку соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу;
- дослідити феномени сучасного соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу;
- визначити методи державного регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні;
- проаналізувати розвиток соціального підприємництва і соціально-відповідального бізнесу;
- охарактеризувати основні моделі та напрямки розвитку соціального підприємництва та міжнародний досвід державного регулювання ним;
- розробити концепцію вдосконалення державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально відповідальним бізнесом;
- надати рекомендації щодо формування державної політики підтримки

соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу;

- оцінити ефективність вдосконалення державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально-відповідальним бізнесом.

Об'єкт дослідження - сукупність економічних відносин у сфері соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу.

Предмет дослідження - теоретико-методичні та практичні аспекти державного регулювання розвитком соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу.

Теоретичною базою дослідження є фундаментальні положення економічної науки, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань сталого розвитку, державно-приватного партнерства та соціально відповідального господарювання.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дозволило системно вирішувати проблемні завдання з обраного напрямку дослідження. Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи наукового дослідження: *діалектичного пізнання* – для постановки проблем дослідження, вивчення та деталізації об'єкта дослідження; *абстрагування й морфологічний аналіз* – для уточнення і впорядкування категоріально-понятійного апарату за обраним напрямом дослідження; *абстрактно-логічний підхід* – для теоретичного узагальнення результатів досліджень та формування на їх основі проміжних і підсумкових висновків; *економіко-статистичний метод* – для виявлення основних тенденцій розвитку соціального підприємництва й соціально відповідального бізнесу в Україні; *метод індукції і дедукції* – для побудови методологічних основ державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально відповідальним бізнесом; *метод наукового узагальнення та систематизації* – для розроблення механізму державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально відповідальним бізнесом; *графоаналітичний метод* – для надання наочності матеріалу та схематичності зображення низки теоретичних та практичних положень дисертації.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України щодо організації та функціонування соціальних підприємств; матеріали Державної служби статистики України; офіційні звіти та аналітичні публікації провідних міжнародних економічних організацій; основні положення наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених у межах досліджуваного проблемного поля; матеріали вітчизняних і міжнародних конференцій; звітні дані та первинна документація промислових підприємств України; інформація мережі Internet; результати власних наукових та емпіричних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна сформульованих у дисертаційній роботі досліджень, висновків і рекомендацій полягає в тому, що їх сукупність становить основу для вирішення важливої проблеми щодо обґрунтування теоретико-

методологічних і прикладних засад державного регулювання соціальним підприємництвом і соціально відповідальним бізнесом.

Основні наукові результати, що розкривають особистий внесок автора в розробку й вирішення проблеми та характеризують новизну дослідження, полягають у такому:

уперше:

- розроблено інноваційну модель механізму системи державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально відповідальним бізнесом в Україні, що складається із трирівневої системи інститутів, з урахуванням тенденцій європейської та світової інтеграції, якою передбачається дотримання науково обґрунтованих принципів взаємодії держави, бізнесу та суспільства на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях;

удосконалено:

– комплексний механізм реалізації соціально відповідального бізнесу, який включає мету, цілі, завдання, принципи, функції, методи, об'єкти та суб'єкти, критерії оцінювання ефективності механізму, враховуючи вплив факторів зовнішнього й внутрішнього середовища, забезпечує на основі взаємозв'язку внутрішніх блоків та зовнішніх факторів впливу реалізацію мети, а саме - збільшення соціального блага;

– теорію державного управління шляхом визначення мети соціально відповідального бізнесу, а саме - забезпечення сталого розвитку, досягнення балансу інтересів між корпоративними, державними та громадськими інтересами, що, на відміну від існуючих враховує основні ознаки соціально відповідального бізнесу і дозволяє вдосконалити нормативно-правове забезпечення державного регулювання в Україні, що сприятиме підвищенню його ефективності;

- механізм державної підтримки розвитку соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу, що включає мету, цілі, завдання, принципи, функції, методи, об'єкти та суб'єкти, шляхом чіткого визначення на законодавчому рівні базових критеріїв визнання суб'єктів господарювання такими, що належать до соціально відповідальних. Це сприятиме адресності надання державної підтримки соціального підприємництва;

набули подальшого розвитку

- теоретичне поняття соціального підприємництва, що, на відміну від існуючого, передбачає визначення поняття «соціальне підприємство» за системно-функціональним підходом як перетворення існуючої інфраструктури суспільної системи, формування солідарної громади і вільної й творчої особистості з метою задоволення потреб суспільства та отримання прибутку у вигляді збільшення соціального блага, що сприятиме розвитку наукових досліджень соціального підприємства у вітчизняній науці;

- науково-методичний підхід до систематизації моделей розвитку соціального підприємництва шляхом виділення окремих національних моделей, та агрегатного групування регіональних моделей соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу, що, на відміну від

існуючих підходів, надасть змогу ефективно їх систематизувати для проведення наукових досліджень та практично застосувати міжнародний досвід для побудови вітчизняної моделі державного регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідальним бізнесом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у доведенні науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на формування й ефективну реалізацію державного регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу.

Одержані в дисертації наукові результати, концептуальні положення та науково-методичні підходи до державного регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу знайшли практичне застосування в діяльності державних установ, організацій і підприємств, що підтверджується відповідними документами:

- Державної податкової служби України – розглядаються пропозиції щодо необхідності правового забезпечення пільгового оподаткування соціального підприємництва, яке може передбачати особливі режими оподаткування залежно від видів діяльності, часткове звільнення від сплати податку на прибуток, отриманий від продажу (постачання) товарів та виконання соціальних робіт і послуг (09-01-03-14/2 від 14.11.2019 р.);

- Департаментом соціального захисту населення Закарпатської ОДА підтверджено, що матеріали наукового дослідження можуть бути використані про розробці основних напрямів реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, формуванні обласного плану заходів на 2010 рік з реалізації Стратегії подолання бідності, формуванні програм соціально-економічного розвитку Закарпатської області (довідка №4638/04.2 від 29.12.2018 р.);

- Департаментом економічного розвитку та торгівлі Закарпатської ОДА взяті до уваги результати дослідження, що дають можливість для встановлення оптимального рівня й умов оподаткування, які забезпечують баланс інтересів держави і платників та стимулюють розвиток соціального підприємництва (довідка №04.1-08/414 від 14.05.2019 р.);

- ДВНЗ «Ужгородський національний університет» - результати дослідження використовуються в навчальному процесі при викладанні дисциплін "Економіка підприємства", "Економіка праці й соціально-трудова відносини", "Соціальна відповідальність" (довідка №164 від 03.05.2019 р.);

- Громадської неприбуткової організації «Паралельний світ», яка підтверджує, що рекомендації, які стосуються комплексного механізму реалізації соціально відповідального бізнесу, є цікавими для впровадження в практику діяльності підприємства (довідка № 11/19/1-24 від 11.01.2019 р.);

- Ужгородського учбово-виробничого підприємства №2 Українського товариства глухих для покращення та скорочення періоду реабілітації осіб з обмеженими можливостями, а також підвищення рівня продуктивності праці, якості продукції, збільшення закордонних ринків збуду та освоєння нових сучасних технологій (довідка №46 від 14.05.2019 р.);

- Закарпатського обласного товариства осіб з інвалідністю - підтверджено необхідність розроблення механізму державної підтримки соціального підприємництва з метою реалізації інвалідами конституційного права на працю та підприємницьку діяльність (довідка №44 від 06.05.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею і містить одержані автором нові результати в галузі економічної науки, що в сукупності сприяють розвитку методології цієї науки та вирішенню проблеми державного регулювання соціальним підприємництвом, і соціально відповідальним бізнесом. Теоретичні узагальнення, основні положення, висновки, пропозиції, а також інші наукові результати, які виносяться на захист, отримані автором самостійно. У дисертації використано лише ті ідеї та положення, що є результатом власних досліджень автора.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати дослідження обговорювались на засіданні кафедри економіки підприємства ДВНЗ «Ужгородський національний університет», а також схвалені на 7 всеукраїнських та міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, конгресах і семінарах різних рівнів, зокрема: IV Міжнародній науково-практичній конференції «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (18 листопада 2016 р., м. Запоріжжя); Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів» (26-27 жовтня 2017 р., м. Ужгород); II Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (26 квітня 2017 р., м. Ужгород); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та управління» (29 вересня 2017 р. м. Полтава); II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (23.11.2017р., м. Ужгород); XVIII міжнародний науковий семінар «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи» (1-5 липня 2019р., м. Київ-оз. Світязь).

Публікація результатів дослідження. Основні результати дисертації опубліковано в 12 наукових працях, з них: 5 статей у наукових фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття у міжнародному електронному науково-практичному виданні та 6 публікацій – у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 178 сторінок. Дисертація містить 7 таблиць, 8 рисунків, 6 додатків. Список використаних джерел включає 143 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету та завдання, сформульовано об'єкт, предмет та методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи, а також дані про апробацію та публікації отриманих результатів.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні дослідження соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу як інноваційної моделі розвитку економіки України**» розкрито методологічні аспекти наукових досліджень соціального підприємництва і соціально-відповідального бізнесу; теоретичні основи соціального підприємництва і соціально-відповідального бізнесу та досліджено правову базу розвитку соціального підприємництва і соціально-відповідального бізнесу.

У результаті дослідження встановлено, що існують дві основні моделі соціальної відповідальності бізнесу - європейська та американська (табл. 1)

Таблиця 1.

**Основні характеристики
моделей соціальної відповідальності бізнесу в світі**

Характеристики	Європейська модель	Американська модель
Мета	досягнення цілей компанії	філантропія
Об'єкти інвестування, пов'язані із отриманням прибутку	розвиток персоналу компанії, внесок у розвиток муніципальних утворень, де розташовані виробничі потужності компаній, природоохоронна діяльність, розвиток науки, освіти і технологій, добродійні внески за участю співробітників компанії, програми приведення діяльності компанії у відповідність до світових галузевих стандартів	відсутні
Принципи	прозорість, надійність, стабільність, піклування	екологічність роботи компанії, стабільність і надійність, людяність тощо
Об'єкти інвестування, не пов'язані із отриманням прибутку	відсутні	суспільно корисні ініціативи, благодійність

Джерело: розроблено автором

Соціальна відповідальність по-європейськи безпосередньо пов'язується із досягненням бізнесових цілей компанії. Усі ініціативи, що фінансуються компанією такої моделі, безпосередньо відносяться до генерації прибутку та реалізації продукції. Найпопулярнішими об'єктами інвестицій цієї моделі є: розвиток персоналу компанії; внесок у розвиток муніципальних утворень, де розташовані виробничі потужності компаній; природоохоронна діяльність; розвиток науки, освіти і технологій; добродійні внески за участю

співробітників компанії; програми приведення діяльності компанії у відповідність до світових галузевих стандартів. Її принципами є прозорість, надійність, стабільність, піклування.

В американській моделі переважає прихильність до філантропії, коли компанія надає перевагу можливості поділитися частиною прибутку, направляючи її у суспільно корисні ініціативи, жертвуючи на добродійні потреби, але не прив'язує соціально відповідальні інвестиції до своїх бізнесових цілей. Основні принципи, які промислові компанії несуть цільовим групам, такі: екологічність роботи компанії, стабільність і надійність, людяність тощо.

За результатами дослідження встановлено, що механізм управління діловою репутацією з орієнтацією на соціальну відповідальність спрямований на ефективний розвиток ділової репутації підприємства, повністю відповідає сучасним вимогам, забезпечує вищий рівень економічної безпеки, створює можливості для швидкого ухвалення управлінських рішень, враховує динаміку кон'юнктури ринку та створює можливості для гнучкого реагування на ринкові зміни. В роботі представлено комплекс послідовно здійснюваних заходів щодо формування, підтримки, захисту та перспективного розвитку й підвищення ділової репутації, згрупувавши дев'ять етапів у п'ять взаємопов'язаних етапів (рис. 1).

Рис. 1. Схема покращення управління діловою репутацією бізнесу з орієнтацією на соціальну відповідальність

Джерело: побудовано автором

Встановлено, що основною характерною рисою соціального підприємництва є те, що це підприємницька діяльність некомерційних або бізнесових суб'єктів, спрямована не на максимізацію прибутку власників, а розширення виробничої діяльності задля вирішення чи пом'якшення конкретних соціальних проблем, а також активне перетворення існуючої інфраструктури суспільної системи. Потреба в забезпеченні всебічної державно-суспільної підтримки соціальних підприємств диктується насамперед величезними перевагами і перспективами соціального підприємництва, серед яких інноваційність, підприємницький підхід до справи, залучення цільових груп до виробництва якісного соціально значущого продукту, ефективне використання ресурсів тощо. Прибуток соціального підприємства полягає у збільшенні соціального блага.

Другий розділ «Сучасний стан та тенденції розвитку соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу в Україні» присвячено дослідженню сучасного соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу. В цьому розділі розкрито методи державного регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні та основні моделі і напрямки розвитку соціального підприємництва та міжнародний досвід державного регулювання ним.

За останні роки соціальне підприємництво в Україні динамічно розвивається. Більшість соціальних підприємств забезпечують робочими місцями представників цільових груп, з якими вони пов'язані своєю основною діяльністю. Їхня головна мета діяльності, як і будь-яких інших бізнес-структур, – досягти позитивних фінансових і соціальних результатів за рахунок інвестицій. Нині у державі соціальне підприємництво набуває все більшої популярності серед громадських організацій та отримує підтримку від підприємницьких структур.

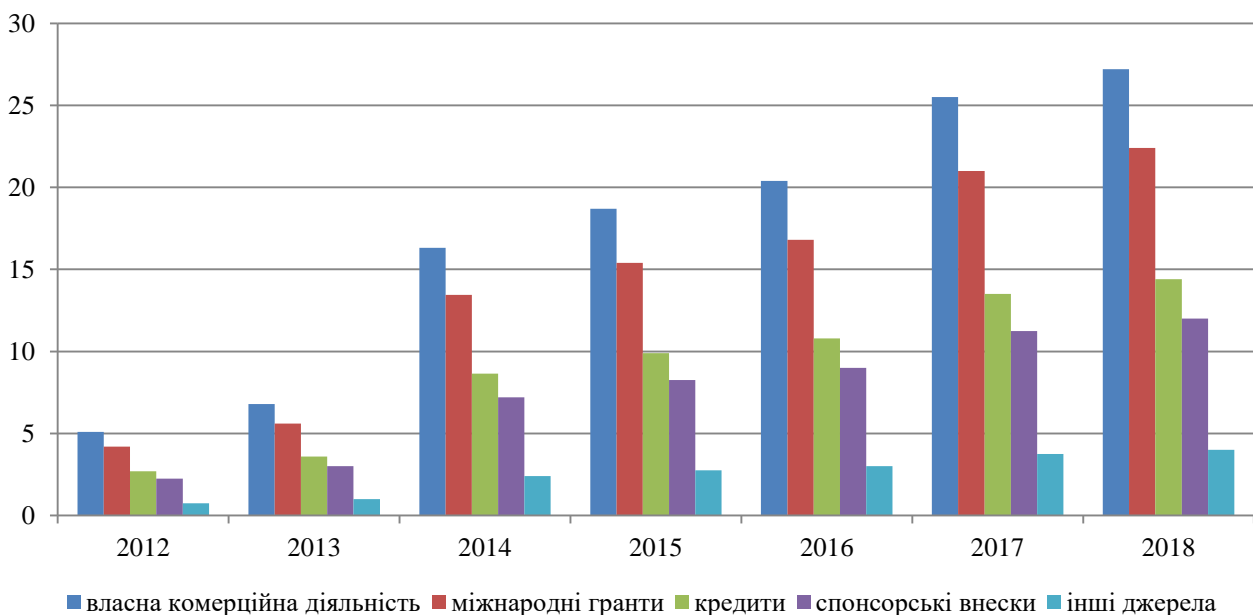

Рис. 2. Динаміка кількості соціальних підприємств в Україні за 2012 - 2018 рр. та джерела їх фінансування

Джерело: побудовано автором

На рис. 2 наведені темпи розвитку соціального підприємництва в Україні та основні джерела їх фінансування. Нами встановлено, що кількість новоутворених соціальних підприємств різко зросла в період початку військового конфлікту на сході України. Очевидно, це обумовлено потребою термінової адаптації багатьох категорій соціально вразливих груп населення за умов кризової економіки. Більшість джерел фінансування соціальних підприємств України становлять кошти від власної комерційної діяльності, хоча суттєва частка цих джерел - гранти. Значна кількість соціальних підприємств отримує прибуток до 500 тис. грн. (рис.3).

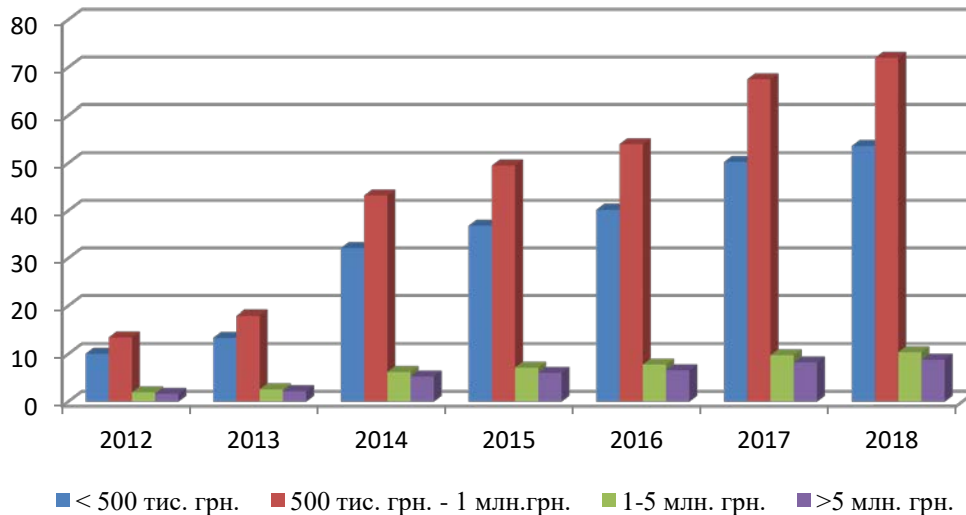

Рис.3. Прибуток соціальних підприємств в Україні за 2012 - 2018 рр.
Джерело: побудовано автором

Відзначено, що сучасне соціальне підприємництво спрямоване на розширення виробничої діяльності задля вирішення чи пом'якшення соціальних проблем осіб та їх цільових груп. Його перевагами є соціальний вплив, інноваційність, залучення цільових груп до виробництва якісного соціально значущого продукту, позитивні соціально-психологічні ефекти у громаді. Весь прибуток соціального підприємства реінвестується в розширення діяльності та спрямовується на досягнення соціальних ефектів. Прибуток суб'єкта соціально відповідального бізнесу загалом розподіляється, як у традиційному бізнесі, а на досягнення певного соціального ефекту спрямовується його певна частина.

У сфері державного регулювання соціального підприємництва і соціально відповідального бізнесу держава застосовує нормативно-правові, адміністративні та економічні методи. Ефективне організаційне регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу є неможливим без створення відповідних державних підрозділів на урядовому та місцевому рівнях або надання існуючим підрозділам нових функцій і повноважень. Важливим є розподіл повноважень щодо регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу між

органами державного управління. Економічні методи державного регулювання передбачають сукупність економічних та фінансових важелів забезпечення бізнесових інтересів суб'єктів підприємництва; до них належать розробка цільових комплексних програм, різні форми фінансової підтримки, фіскальні засоби, фінансовий контроль. Важливою є реалізація всіх методів державного регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу на рівні місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Таблиця 2

Використання позитивного досвіду зарубіжних моделей розвитку соціального підприємництва в Україні

Модель розвитку соціального підприємництва	Можливості використання в Україні
Англійська	Для України можливе часткове використання англійської моделі, бо існує проблема невисокої ефективності управління розвитком соціального підприємництва за умов відсутності єдиної правової моделі, тобто статус соціального підприємства може надаватися окремим компаніям, для яких передбачені визначені пільги та державні гарантії.
Німецька	Доцільно використовувати досвід законодавчого врегулювання статусу соціального підприємства як такого, що повинно «служувати спільному добробуту та інтересу», при чому користь від діяльності повинна охоплювати широке коло спільноти.
Американська	Можливо використовувати досвід впровадження сертифікації діяльності соціальних підприємств, що підтверджує визнання факту провадження соціально-корисної, некомерційної діяльності, а також застосування практики надання грантів з бюджету, кредитів та фінансування окремих програм.
Польська	Можливе використання практики створення соціальних кооперативів, основною ознакою яких є те, що не менше 50% членів підприємства повинні відноситися до категорії людей, що опинилися в складній життєвій ситуації
Словацька	Можна використати досвід, коли соціальні підприємства наймають осіб із незахищених верств на ринку праці, надаючи їм підтримку за рахунок їхньої ж трудової діяльності, створюючи за цей самий рахунок нові робочі місця та покращуючи умови праці
Бразильська	Необхідним є створення структури, подібної до Національної ради соціальної допомоги, що має займатися реєстрацією та сертифікацією соціальних підприємств, а також зобов'язати такі підприємства вести бухгалтерський облік усіх доходів та витрат
Індійська	Для України доцільним є використання досвіду Індії у аспекті законодавчого врегулювання відсоткового співвідношення розподілу використання отриманого соціальним підприємством прибутку, а також затвердження соціальних цілей, на основі якого соціальні підприємства можуть бути звільнені від сплати податків

Джерело: узагальнено автором

Узагальнено досвід основних моделей розвитку соціального підприємництва, особливості його нормативно-правового забезпечення та

оподаткування в країнах світу (табл. 2), на основі чого розроблені рекомендації для використання позитивного зарубіжного досвіду в Україні.

Відзначено, що використання зарубіжного досвіду соціального підприємництва та адаптація окремих його моделей до ідентичних галузей економіки різних регіонів України є продуктивним та реальним шляхом запровадження в нашій країні такого виду підприємницької діяльності. Недостатній розвиток соціального підприємництва в Україні та відсутність його правової бази обумовлюють актуальність досліджень окремих діючих зарубіжних моделей соціального підприємництва та аналізу можливості їх адаптації до сьогоденних українських економічних і соціальних реалій.

У третьому розділі «Вдосконалення системи державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально-відповідальним бізнесом в Україні» розроблено концепцію вдосконалення державного регулювання соціальним підприємництвом і соціально-відповідальним бізнесом, запропоновано механізм реалізації державної політики підтримки соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу і науковий підхід до оцінювання ефективності концепції державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально-відповідальним бізнесом.

Важливим аспектом при визначенні ефективності державного регулювання соціальним підприємництвом є його позиціонування серед інших сфер та галузей національної економіки, яке можна здійснити шляхом ранжування за зведеним інтегральним індексом оцінки ефективності державного регулювання з метою визначення тих сфер національної економіки, в яких найбільш ефективно або найменш ефективно здійснюється державне регулювання соціальним підприємництвом (табл. 3).

Таблиця 3

Ієрархічна схема оцінювання ефективності державного регулювання соціального підприємництва

Етап	Порядок розрахунку	Умовні позначення та формула розрахунку
I етап Розрахунок часткових індексів	Визначається як відношення фактичного значення j -го показника для кожної галузі (X_{ij}) (i – показник блоку) до середнього в Україні, тобто відбувається нормування показників	– для показників-стимуляторів: $I_{ij} = X_{ij} / X_{ijmax}$; – для показників-дестимуляторів: $I_{ij} = X_{ijmin} / X_{ij}$.
II етап Розрахунок групових інтегральних індексів	Здійснюється за формулою середньої геометричної часткових коефіцієнтів, що входять до i -го блоку	$I_i = \sqrt[m]{I_{1j} \cdot I_{2j} \cdot I_{3j} \cdot \dots \cdot I_m}$
III етап Розрахунок зведеного інтегрального індексу для оцінки ефективності механізму державного регулювання	Здійснюється за формулою середньої геометричної групових інтегральних індексів, що характеризують основні його аспекти	$I = \sqrt[n]{I_1 \cdot I_2 \cdot I_3 \cdot \dots \cdot I_n}$

Джерело: розроблено автором

Для оцінювання ефективності державного регулювання соціального підприємництва, найбільш обґрунтованою видається ієрархічна схема. Спочатку доцільно здійснювати розрахунок часткових індексів окремих показників, що характеризують державне регулювання соціального підприємництва в окремих сферах національної економіки. На другому етапі відбувається визначення групового інтегрального індексу на основі системи показників, що характеризують розвиток певної сфери національної економіки. На третьому етапі розраховується узагальнюючий інтегральний індекс за груповими індексами системи показників ефективності державного регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано нове вирішення науково-прикладної проблеми розроблення концептуальної, теоретико-методологічної та методико-прикладної бази забезпечення полівекторного розвитку підприємств під впливом соціально-економічних важелів. Отримані результати дозволяють сформулювати такі теоретичні та науково-практичні висновки:

1. При визначенні методологічних аспектів наукових досліджень соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу було встановлено, що існують різні погляди на соціальне підприємництво. Сучасні концепції дослідження питання соціальної відповідальності бізнесу і формування соціально відповідального бізнесу стосуються як теоретичного обґрунтування соціальної відповідальності бізнесу та її значення для соціалізації суспільства, так і принципів розроблення місії підприємств, базових бізнес-стратегій, трудових відносин з працівниками, відносин зі „стейкхолдерами” (зацікавленими суб’єктами), корпоративної підзвітності, впливу на навколишнє середовище, взаємодії у соціальній політиці з місцевими органами влади тощо.

2. На законодавчому рівні певні аспекти діяльності соціальних підприємств наразі регулюються окремими положеннями Господарського кодексу України, Законів «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», «Про акціонерні товариства», «Про кооперацію». На рівні Міністерства соціальної політики у листопаді 2015 р. було прийнято рішення про надання приватним компаніям права надавати соціальні послуги за бюджетний рахунок, пов'язане із передачею на місцевий рівень важливих функцій з надання соціальних послуг (від консультацій до піклування та реабілітації). У перспективі вважаємо за необхідне прийняття нового Закону за польським зразком, який регулював би процеси створення, діяльності та ліквідації соціальних підприємств, незалежно від конкретної організаційно-правової форми. Його прийняття дасть можливість закласти підґрунтя для розвитку конкуренції та приватно-державного партнерства у сфері соціального обслуговування, впровадження соціальних інновацій та модернізації соціальної сфери.

3. Феномен сучасного соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу полягає в тому, що сучасне соціальне підприємництво спрямоване на розширення виробничої діяльності задля вирішення чи пом'якшення соціальних проблем осіб та їх цільових груп. Його перевагами є соціальний вплив, інноваційність, залучення цільових груп до виробництва якісного соціально значущого продукту, позитивні соціально-психологічні ефекти в громаді. Весь прибуток соціального підприємства реінвестується в розширення діяльності та спрямовується на досягнення соціальних ефектів. Прибуток суб'єкта соціально відповідального бізнесу загалом розподіляється, як у традиційному бізнесі, а на досягнення певного соціального ефекту спрямовується його певна частина.

4. Аналіз розвитку соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу вказує на те, що в період 2010-2018 рр. кількість новоутворених соціальних підприємств різко зросла в період з початку військового конфлікту на Сході України. Очевидно, це обумовлено потребою термінової адаптації багатьох категорій соціально вразливих груп населення за умов кризової економіки. Більшість джерел фінансування соціальних підприємств України становлять кошти від власної комерційної діяльності, хоча значна частка цих джерел - це гранти.

5. У сфері державного регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу держава застосовує нормативно-правові, адміністративні й економічні методи. Ефективне організаційне регулювання соціального підприємництва і соціально-відповідального бізнесу є неможливим без створення відповідних державних підрозділів на урядовому та місцевому рівнях або надання існуючим підрозділам нових функцій та повноважень. Важливим регуляторним методом є розподіл повноважень щодо регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу між органами державного управління. Економічні методи державного регулювання передбачають сукупність економічних та фінансових важелів забезпечення бізнесових інтересів суб'єктів підприємництва. До них належать розробка цільових комплексних програм, різні форми фінансової підтримки, фіскальні засоби, фінансовий контроль. Важливою є реалізація всіх методів державного регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу на рівні місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

6. Функціонування соціального підприємництва у зарубіжних країнах ґрунтується на загальній бізнес-моделі, в якій прибуток полягає у збільшенні соціального блага. Основною його моделлю є модель працевлаштування зі створенням робочих місць переважно у сільській місцевості за рахунок функціонування муніципальних соціальних підприємств як інструмента трудової інтеграції з функцією проміжного ринку праці. Серед інших моделей – моделі надання допоміжних послуг на ринку робочої сили та соціального обслуговування. Типовими інституціональними формами соціального підприємництва є кооперативи, взаємні товариства, окремі види

асоціацій і фондів, майстерні та підприємства з надання дрібних соціальних послуг.

7. В Україні основними напрямками й формами державної та недержавної підтримки соціального підприємництва є фінансова, інформаційна, організаційно-правова й інша підтримка. Важливим є питання вдалого поєднання підприємствами форм державної (позики, субсидії, передача майна) та недержавної (гранти, стипендії, спонсорство, пожертви, інвестиції у статутний капітал, позики недержавних організацій) фінансової підтримки. Державна підтримка передбачає розробку цільових комплексних програм, заохочення діяльності фондів, стимулювання пільгового кредитування з боку банків, реалізацію соціальних замовлень тощо. На державу покладається експертна, консультаційна, методична підтримка соціального підприємництва. На разі в Україні більш активно розвиваються форми недержавної підтримки, зокрема інституціональна підтримка, різні проекти сприяння соціальному підприємництву, діяльність центрів підтримки у регіонах. Державна та недержавна підтримка повинна бути достатньою для забезпечення необхідних передумов для сталого розвитку всього сектора соціального підприємництва.

8. Підтримка соціального підприємництва може передбачати найрізноманітніші преференції, і важливе місце в цьому контексті посідають податкові пільги, однак на перешкоді їх встановленню стоїть відсутність у соціальних підприємств правового статусу. Нині можемо констатувати не тільки практичну відсутність пільгового оподаткування соціального підприємництва, а й неможливість більшості соціальних підприємств скористатися тими соціальними пільгами, що передбачається чинним податковим законодавством. Отже, необхідне правове забезпечення пільгового оподаткування соціального підприємництва, яке може передбачати особливі режими оподаткування залежно від видів діяльності, часткове звільнення від сплати податку на прибуток, отриманий від продажу (постачання) товарів та виконання соціальних робіт і послуг.

9. Концепція державного регулювання соціальним підприємництвом побудована за дворівневою моделлю і враховує нагальні соціальні проблеми кожного конкретного регіону. Основними напрямками та шляхами адаптації зарубіжного досвіду розвитку соціального підприємництва можуть бути працевлаштування і створення нових робочих місць для сільського населення, переважно в гірській місцевості, сталий розвиток малоперспективних сіл і територій, інтеграція внутрішніх іммігрантів, надання особистих соціальних послуг та нових видів сервісу, насамперед у туристичній та рекреаційній сферах. Основним напрямом розвитку законодавчої бази щодо соціального підприємництва є удосконалення правового регулювання процесів створення, діяльності та ліквідації соціальних підприємств, а також врахування можливих некомерційного і комерційного статусів соціальних підприємств.

10. Важливим аспектом при визначенні ефективності державного регулювання соціальним підприємництвом є його позиціонування серед

інших сфер та галузей національної економіки, яке можна здійснити шляхом ранжування за зведеним інтегральним індексом оцінки ефективності державного регулювання з метою визначення галузей та сфер національної економіки, в яких найефективніше або найменш ефективно здійснюється державне регулювання соціальним підприємництвом.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз:

1. Біланич Л.В. Пільгове оподаткування та форми підтримки соціального підприємництва в Україні. //Науковий вісник Полтавського університету. - 2019. - №4. - С.73-78. [фахове видання, міжнародна наукометрична база *Index Copernicus (Польща)*].

2. Біланич Л.В., Голубка О.Я. Методи державного регулювання та підтримки соціального підприємництва в Україні //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2018. - Випуск 1 (51). - С.59 - 67. [фахове видання, міжнародні наукометричні бази: *CrossRef (США); Index Copernicus (Польща); РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (Україна)*](Особистий внесок автора полягає в проведенні аналізу теорії та практики практичного застосування різних методів державного регулювання й підтримки соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу в Україні).

3. Біланич Л. В. Інформаційні ресурси соціального підприємництва в Україні / Л.В. Біланич //Актуальні проблеми економіки. – 2018. – №2. – С.82 – 90. [фахове видання, міжнародні наукометричні бази: *EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)*].

4. Біланич Л.В., Голубка О.Я. Моделі функціонування соціального підприємництва у Словаччині та встановлення можливостей їх адаптації в карпатському регіоні України //Актуальні проблеми економіки. – 2017. – №6. – С.158 – 165. [фахове видання, міжнародні наукометричні бази: *EBSCOhost; EconLit; ABI/Inform by ProQuest; ERIH PLUS (Норвегія)*](Особистий внесок автора полягає в охарактеризуванні моделі й форми функціонування соціального підприємництва в Словаччині та перспективи використання словацького досвіду для його розвитку в Карпатському регіоні України з урахуванням тенденцій транскордонного співробітництва та його соціально-економічного потенціалу).

5. Біланич Л.В., Голубка О.Я. Аналіз правової бази розвитку соціального підприємництва в Україні і Євросоюзі та її порівняння //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2016. – Випуск 2(48). – С.66 – 74 [фахове видання, міжнародні наукометричні бази: *CrossRef (США); Index Copernicus (Польща); РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (Україна)*](Особистий внесок автора полягає в порівняльному аналізі правової бази функціонування суб'єктів соціального підприємництва в Україні та низці

країн ЄС, визначено перспективи використання європейського досвіду для розвитку соціального підприємництва в Україні).

**Стаття у міжнародному електронному
науково-практичному виданні:**

6. Біланич Л.В., Голубка А. Я. Особенности развития и функционирования социального предпринимательства в переходный период становления экономики страны // Периодическое издание «Экономика и социум». – 2014. – № 3(12), июль-сентябрь. – 602 с.; С. 182 -185. [Електронний ресурс] //Режим доступу: <http://www.iupr.ru> (Особистий внесок автора полягає в розгляді питання становлення та розвитку соціального підприємництва в Україні).

**Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та
семінарів:**

7. Біланич Л.В. Інформаційні ресурси соціального підприємництва в Україні // Актуальні питання економіки, фінансів, обліку та управління: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 29 вересня 2017 р. - м. Полтава. – С.41 - 43.

8. Біланич Л.В. Правові основи та методи державного регулювання соціального підприємництва в Україні // Стратегічний розвиток організації, міст та регіонів: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 жовтня 2017 р.. - м. Ужгород. – С.173-174.

9. Біланич Л.В. Форми підтримки соціального підприємництва в Україні // Фінансово-кредитна система: вектор розвитку: Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 26 квітня 2017 р. - м. Ужгород, С.107-108.

10. Біланич Л.В., Голубка О.Я. Порівняння правової бази соціального підприємництва в Україні та Євросоюзі // Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика: Збірник матеріалів IV Міжнародній науково-практичній конференції, 18 листопада 2016 р. - м. Запоріжжя. - С.434 - 436. (Особистий внесок автора полягає у здійсненні порівняльного аналізу правової бази та регламентованих нею особливостей розвитку соціального підприємництва в Україні та ЄС на прикладі низки різних європейських країн з різними традиціями і правовими моделями регулювання даної сфери.)

11. Біланич Л.В. Комерційна складова діяльності соціального підприємництва в Україні // Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: II Всеукраїнська науково-практична конференція, 23 листопада 2017 р. - м. Ужгород. - С.177-179.

12. Біланич Л.В. Основні види інформаційних ресурсів та інформаційного забезпечення соціального підприємництва / Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи: матеріали XVIII міжнародного наукового семінару, 1-5 липня 2019р. - м. Київ-оз. Світязь. – С. 83-85.

АНОТАЦІЯ

Біланч Л.В. Державне регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – Економіка та управління національним господарством. – ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород; 2019.

Дисертацію присвячено обґрунтування теоретико-методичних засад державного регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу.

Визначено методологічні аспекти наукових досліджень соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу. Охарактеризовано теоретичні основи соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу. Досліджено правову базу розвитку соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу та феномени сучасного соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу.

Визначено методи державного регулювання і підтримки соціального підприємництва в Україні та зроблений аналіз розвитку соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу, відповідно визначено місце соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу за умов ринкової економіки

Охарактеризовано основні моделі та напрями розвитку соціального підприємництва та міжнародний досвід його державного регулювання, на основі чого розроблено концепцію вдосконалення державного регулювання соціальним підприємництвом та соціально-відповідальним бізнесом і рекомендації щодо формування державної політики підтримки соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу. Запропонований науковий підхід до оцінювання ефективності вдосконалення державного регулювання соціального підприємництва та соціально-відповідального бізнесу.

Ключові слова: державне регулювання, соціальне підприємництво, соціально відповідальний бізнес, державна політика, механізм реалізації державної політики.

АННОТАЦИЯ

Биланч Л.В. Государственное регулирование социального предпринимательства и социально ответственного бизнеса. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 - Экономика и управление национальным хозяйством. - ВУЗ «Ужгородский национальный университет», Ужгород, 2019.

Диссертация посвящена обоснованию теоретико-методических основ государственного регулирования социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса.

Определены методологические аспекты научных исследований социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса. Охарактеризованы теоретические основы социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса. Исследована правовую базу развития социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса и феномены современного социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса.

Определены методы государственного регулирования и поддержки социального предпринимательства в Украине и сделан анализ развития социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса, соответственно определено место социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса в условиях рыночной экономики

Охарактеризованы основные модели и направления развития социального предпринимательства и международный опыт его государственного регулирования, на основе чего разработана концепция совершенствования государственного регулирования социальным предпринимательством и социально ответственным бизнесом и рекомендации по формированию государственной политики поддержки социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса. Также в работе предложен научный подход к оценке эффективности совершенствования государственного регулирования социального предпринимательства и социально-ответственного бизнеса.

Ключевые слова: государственное регулирование, социальное предпринимательство, социально ответственный бизнес, государственная политика, механизм реализации государственной политики.

ANNOTATION

Bilanych L.V. State regulation of social entrepreneurship and socially responsible business. - Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Economics, specialty 08.00.03 - Economics and Management of National Economy. - Uzhgorod National University, Uzhgorod, 2019.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical and methodological foundations of state regulation of social entrepreneurship and socially responsible business.

Methodological aspects of scientific researches of social entrepreneurship and socially responsible business are defined. The theoretical foundations of social entrepreneurship and socially responsible business are characterized. The legal basis for the development of social entrepreneurship and socially responsible business and the phenomenon of modern social entrepreneurship and socially responsible business are investigated.

The methods of state regulation and support of social entrepreneurship in Ukraine are determined and the analysis of the development of social entrepreneurship and socially responsible business is made, the place of social

entrepreneurship and socially responsible business in the market economy is determined accordingly.

The basic models and directions of development of social entrepreneurship and international experience of its state regulation are characterized, on the basis of which the concept of improvement of state regulation of social entrepreneurship and socially responsible business is developed, as well as recommendations for forming the state policy of support of social entrepreneurship and socially responsible business. The paper also proposes a scientific approach to assessing the effectiveness of improving state regulation of social entrepreneurship and socially responsible business.

Keywords: state regulation, social entrepreneurship, socially responsible business, state policy, mechanism of realization of state policy.

Відповідальна за випуск
кандидат економічних наук, доцент
Голубка Олександра Яношівна

Підписано до друку 20.11.2019 р. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100. Зам. 4578.

Видано та віддруковано в ТОВ “Поліграфцентр “Ліра”:
88000, м. Ужгород, вул. Митрака, 25

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ЗТ №24 від 7 листопада 2005 року.

